

- [4] *Farkas Endre*: Legyen a nevelés mindig beavató jellegű. Beszélgetés Ancsel Évával a nevelésről. Magyar Pedagógia, 1986/3—4. p. 439.
- [5] *Angelusz Erzsébet*: Filozófia, antropológia, nevelés. Akadémiai Kiadó, Budapest 1984.
- [6] *Ralph Waldo Emerson*: Essayk p. 86. Révai Kiadás, Budapest
- [7] *Niétzsche*: Korszerűtlen elmélkedések. p. 149—150. ford.: Wildner Ödön, Révai Kiadás, Bp. 1921.
- [8] Uo. m. 2.
- [9] Uo. m. 4.

IRODALOM

- Benesch H.*: Wörterbuch zur Klin. Psychologie dtv München 1981 p. 253—266.
- Bernáth—Horváth—Mibály—Páldi*: Az önálló tanulás feltételei és lehetőségei. Akadémiai Kiadó, Bp. 1981.
- D. Watson—R. Tharp*: Einübung in Selbstkontrolle. München, 1975.

BALOGH JENŐ
Mezőkövesd

Esztétikai nevelés a diákotthonban és kollégiumban

Az esztétikum felfedezése, átélése bizonyos személyes, bensőséges kapcsolatot tétel fel a valóság lényege és a tanulóink között, így ez a kapcsolat minden esetben bizonyos emocionális kapcsolatot, hatást jelent. Esztétikai nevelésünk lényege tehát az, hogy az esztétikai elsajátításnak ezt a törvényszerűségét érvényesítsük nevelőmunkánk során.

A diákotthoni és kollégiumi tevékenységek során (kulturális foglalkozás, technikai tevékenység stb.) arra kell törekedni, hogy tanulóink életkori sajátosságuknak megfelelő szinten és mélységben megismerjék az anyagi világ lényegét, találják meg benne a szépet, gyönyörködni tudjanak benne, s mindez ne „külső kényszerítésből”, hanem belső igényükből, meggyőződésükből fakadjon.

A diákotthon és kollégium feladata az, hogy a maga sajátos — az iskolai oktatástól, neveléstől sokszor eltérő — módján erősítse ezt a hatást gyakoroltatással, tevékenységgel.

A szabadidős foglalkozások — az iskolai tanórák bizonyos kötöttségével szemben — erre nagyobb lehetőséget adnak a kollégiumban. (Ezekre a lehetőségekre a későbbiekben még visszatérek.)

Úgy érzem, ezt a nevelési lehetőséget nem szabad kihagynunk pedagógiai tevékenységünkben.

Sajnos, véleményem szerint, nevelési rendszerünkben az esztétikai nevelés nem kapott olyan hangsúlyt az utóbbi években, mint amilyenre személyiségformáló, ismeretnyújtó hatása miatt jogosult lett volna.

A tudományos-technikai forradalom, a számítógépek, az ipar, a gazdaság gyors ütemű fejlődése előtérbe helyezte a „technikai gondolkodást”, a pusztá tények, ismeretek elsajátítását.

A hatalmas méretű tananyag elsajátítása mellett sokszor elfeledkezünk arról, hogy tanulóink „érző” lények. Az esztétikai élmény befogadása, átélése szabad időt, élmélyülést kíván. Futólag, „állva” nem élvezhető igazán pl. egy zenemű szépsége. Tanulóink szinte egész napos programja, életrendje nem mindig teszi lehetővé az átélést, a meditálást, az érzelmi hatások önmagukban való elrendezését.

Ezen a problémán, szerintem, a tanulók napirendjének, életrendjének ésszerű át-szervezésével lehetne változtatni. Ezért célszerű, ha a kollégiumokban elsősorban szó-rakoztató, kikapcsolást nyújtó művészeti, manuális jellegű klubtevékenység folyik (pl. honismereti szakkör, fotószakkör, szabás-varrás, zenehallgatás, filmvetítés, barkácsolás, modellezés stb.).

ESZTÉTIKAI NEVELÉSÜNK FŐBB FELADATAI

Az esztétikai tevékenység rendkívül komplex tevékenység. A tanulók emberi magatartása, viselkedése, a szép környezet iránti igény, a természet szépségeinek meg-láttatása, a műalkotások befogadása, az alkotótevékenység mind azt bizonyítja, hogy az esztétikai nevelés nem választható el a nevelés többi területétől. Amikor a tanuló befogadja az esztétikumot, akkor ismereteket szerez, amikor alkot, akkor manuális tevékenységet végez, a testi nevelés során testkultúrája fejlődik, megtanulja a szép testtartást, a rendezett mozgást, annak harmóniáját stb.

Tehát, mint látjuk, a diákotthoni és kollégiumi foglalkozások, tevékenységek szinte minden területe alkalmas arra; hogy azt az esztétikai nevelés szolgálatába állítsuk.

Tanulóink a nap minden percében kapcsolatba kerülnek az emberi, tárgyi és természetű környezettel, s nevelésüinktől függ, hogy milyen lesz ez a kapcsolat.

Ez a „kapcsolat” pl. a kollégiumban már az ébresztő pillanatában elkezdődik (ágyazás, tisztálkodás, fésülködés, öltözködés, takarítás, kulturált étkezés, mozgás stb.).

Az esztétikumnak érvényesülnie kell a tanulók szóbeli érintkezési módjában is. Nem mindegy, hogyan beszél tanuló társaival, a felnőttel és nevelőivel (A tanulók egymás közötti kapcsolatában sajnos, egyre jobban terjed a trágár beszéd. Ezt a jelenséget egyes sajtótermékek, a televízió és a film is „népszerűsíti”). Fontos tehát a szép magyar beszéd elsajátíttatása tanulóinkkal. Ez annál is inkább sürgető feladat, mivel tanulóink szókincse egyre inkább beszűkül, szóbeli kifejezőképességük nem fejlődik a kívánt mértékben. Ennek egyik oka — szerintem — az írásbeli feleletek számának növekedése, a különböző totók, tesztlapok kitöltése. Az *igen—nem* válaszlehetőségek nem szolgálják a folyamatos beszéd, a szóbeli kifejezőképesség fejlesztését.

Esztétikai nevelésünk eredményességét (vagy netán eredménytelenségét) nagyban befolyásolhatja a szülői ház hatása. Tanulóink a hét végét családi körben töltik. Nem elhanyagolható tényező, hogy milyen hatások érik itt tanulóinkat. A „szülői ház” esztétikai nevelésüket pozitív és negatív irányban is befolyásolhatja. Ha a szülő el-zárja a rádiót vagy televíziót, amikor operát vagy klasszikus zenét közvetítenek, ha a Hét műtárgyát nem nézi meg, akkor ezt nagy valószínűséggel gyermeke sem fogja szépnek tartani. Tapasztalatból tudom, hogy sokszor a tanuló a giccses, ízléstelen portékát éppen a szülői ház hatására tartja szépnek. Előfordult, hogy tanulóink szoba-dekoráláshoz otthonról műanyag festett tányérok, műanyag szarvasfejet, színes granulátummal behintett tányért, „feliratos” falvédőt hoztak. Amikor — megfelelő pedagógiai tapintattal — megpróbáltuk meggyőzni őket, hogy ezek „természetellenesek”, nem ízlésesek, meglepődve mondták, hogy „pedig édesanyám azt mondta, hogy ezek nagyon szépek!...”.

Ez is bizonyítja, hogy az esztétikai nevelés nem könnyű feladat. Ha igazán eredményt akarunk elérni, nem elég tanulóink esztétikai igényét alakítani, formálni, a lehetőségekhez mérten „nevelni” kell a szülőket is. Ez rendkívüli tapintatot és pedagógiai érzéket igényel. Minden alkalmat meg kell ragadnunk a szülői ház szemléletformálására is. (Erre lehetőség adódik pl. a fogadóórákon, a szülőkkel való beszélgetés során, családlátogatások alkalmával, valamint tanítványainkon keresztül.)

Az esztétikai nevelés, az esztétikai tevékenység sikerét, akárcsak a nevelés többi területén, nagyban befolyásolja a tárgyi és személyi feltételek biztosítása.

Sajnos, jelenleg még nem minden diákothton és kollégium rendelkezik olyan optimális tárgyi és személyi feltételekkel, hogy ne lenne szüksége külső, társadalmi segítségre.

Ezért fontosnak tartom a kapcsolatteremtés, a patronáló mozgalom fejlesztését üzemekkel, szocialista brigádokkal.

Kollégiumunk — annak idején — jó kapcsolatot alakított ki a Mezőkövesdi Háziipari Szövetkezettel, ahonnan a kézimunkaklub számára kaptunk anyagot, az Asztalos Szövetkezettől hulladékanyagot kaptunk a barkácsklub számára, az MHSZ a modellezőklubot segítette, a Cipész Szövetkezet színes bőrhulladékot adott.

A részükről biztosított anyagi és tárgyi segítség viszonzásaképpen kollégiumunk kulturális, irodalmi műsort biztosított az említett üzemek rendezvényein (évforduló, öregek napja, nőnap, brigádgyűlés, Télapó-műsor stb.).

AZ ESZTÉTIKAI NEVELÉS SZÜKSÉGESSÉGE

Nevelésünk során arra kell törekednünk, hogy tanulóink egyéni tevékenység keretében sajátítsák el az esztétikumot. Tevékenység pedig csak a tanulók cselekvő közreműködésével jöhet létre. Ezért lehetőséget kell adni tanulóinknak, hogy egyéni kedvtelésüknek is élhessenek (pl. képeslap-, bélyegyűjtés, rajzolás, festés, kézimunkázás stb.).

Tanulóinknak az esztétikai nevelés eredményeképpen alkalmassá kell válniuk az esztétikai értékek önálló felismerésére, mely személyiségük sokoldalú fejlesztését biztosítja. Ez pedig szocialista nevelésünknek alapelve.

A befogadótevékenység mellett rendkívül fontos a *cselekvőtevékenység* is, a cselekedtetés, a gyakorlati alkalmazás.

Ezért nem elégedhetünk meg azzal, hogy tanítványaink élvezni tudják az esztétikumot, gyönyörködni tudjanak a művészi alkotásokban, hanem a nevelésünk során el kell érniük, hogy ők maguk is hozzanak létre esztétikumot (rajz, festmény, vers, díszítés, munkadarab stb. formájában).

Mivel tanítványainkat az életre készítjük fel, ezért az esztétika iránti igényt olyan szintre kell emelni, hogy tanulóinkban ez készséggé váljon, s később önállóan is alkalmas legyen arra, hogy szeresse a szépet, élvezni tudja a művészi alkotásokat, a szép festményeket, a szép ruhákat, képes legyen majd lakását ízlésesen, hangulatosan berendezni, maga is készítsen egyszerűbb produktumokat (dísztárgy, kézimunka). Felnőttkorában is lássa meg a természet szépségeit, gyönyörködni tudjon benne.

Az egyén fejlődése, kibontakozása a közösség hasznára válik. A kiművelt egyén hasznos tagja a közösségnek, a közösséget gazdagítja műveltségével, tudásával.

A közös esztétikai élmény a közösségi összetartozás érzését is fokozhatja (közös film-, színház-, múzeumlátogatás, zenehallgatás, a rendezvényeken való öltözködés, sorakozó, a mozgás harmóniája stb.).

A SZABADIDŐS TEVÉKENYSÉGEK TERVEZÉSE, SZERVEZÉSE

Az egyes szabadidős tevékenységi formákat úgy kell megtervezni, hogy abban a tanulók érdeklődési köre, igénye, akarata is hangot kapjon. A nevelőnek azonban „sugalmaznia” kell, hogy megfelelően érvényesüljenek a didaktikai alapelvek is, tehát a tervezés végső soron tervszerű, tudatos legyen.

Ennek érdekében a kollégiumunkban minden tanév elején különböző módon tájékozódunk tanulóink érdeklődési területeiről, igényeiről.

Ennek formái lehetnek:

- a tanuló megfigyelése önálló tevékenykedtetése során,
- egyéni és kiscsoportos beszélgetések,
- különböző felmérések (pl.: Mivel foglalkozott szívesen a szünidőben, milyen gyűjteményei vannak, mit szeret olvasni, milyen zeneműveket hallgatott, vannak-e saját rajzai, járt-e múzeumban, tárlaton? stb.).

Az esztétikai nevelési szint, valamint a további feladatok meghatározása érdekében felmérést végeztünk diákotthonunkban az alábbi kérdések alapján:

- Hogyan rendeznéd be lakásodat?
(A válaszok bizonyítják, hogy főleg a praktikum oldaláról közelítették meg a kérdést: tv, Hi-Fi torony, konyhai robotgépek szerepelnek a válaszokban, az esztétikai igény csak másodrendű kérdésként szerepel.)
- A második kérdés az öltözködés és divat esztétikájára utalt.
(A válaszokból kiderült, hogy ezen a téren még van tennivalónk: sokan a ritkító, giccses dolgokat tartják szépnek.)
- A következőkben arról tájékozódunk, hogy a tanuló lakóhelyén vagy környékén mit talált szépnek, mi az, ami erősen hatott rá.
(Ebben a kérdésben eléggé egységes volt a válasz: az tetszik nekik, ami harmonikusan illeszkedik a környezetbe.)
- Arra a kérdésre, hogy a művészetek közül mi gyakorolta rájuk a legnagyobb hatást, a legtöbb tanuló azt válaszolta, hogy a tv és a film (mozi). Az irodalom és képzőművészet utolsó helyen áll. (Ebből már adódnak bizonyos feladataink!)

AZ ESZTÉTIKAI NEVELÉST SZOLGÁLÓ TEVÉKENYSÉGEK A KOLLÉGIUMOKBAN ÉS DIÁKOTTHONOKBAN

Az esztétikai nevelésnek — mint már említettem — a diákotthonban és kollégiumban folyó valamennyi tevékenységi területen érvényesülnie kell. Mégis úgy érzem, hogy ezt a célt legjobban a kulturális és technikai tevékenység szolgálja.

A kulturális tevékenység során a művészi alkotásokkal való megismerkedésre és nevelésre nyílik lehetőség, a technikai foglalkozásokon pedig a cselekvő esztétikai tevékenységet gyakoroltathatjuk. (Az esztétikai tevékenykedtetés, az esztétikai produktumok előállítása minden esetben bizonyos manuális tevékenységet tételez fel.)

A továbbiakban — a teljesség igénye nélkül — egy néhány tevékenységi modellt szeretnék felsorolni, amely a diákotthonokban és a kollégiumokban jól szolgálhatja az esztétikai nevelést.

Többévi kollégiumi nevelőmunkám tapasztalata alapján elmondhatom, hogy diákotthonunkban sikeresen alkalmaztuk ezeket a módszereket.

Természetesen a felsorolt tevékenységeket más-más diákotthonban vagy kollégiumban csak — a helyi viszonyokra méretezett — megfelelő adaptálással és időrendbe állítással lehet alkalmazni.

(Figyelembe kell venni a csoportok alapismereteit, nevelési szintjét, képességeit, igényeit, összetételét, valamint az életkori sajátosságokat.)

Az ajánlott tevékenységi formák alkalmazhatósága nagyban függ az intézmény személyi és tárgyi feltételeitől, a diákotthon nyitottságától, a külső kapcsolatoktól és sok egyéb tényezőtől.

Mindebből következik, hogy a felsorolt tevékenységeken kívül még számtalan lehetőség kínálkozik a diákotthonban és kollégiumban az esztétikai nevelésre.

Az általam leírtak csak a kipróbált és sikeresen alkalmazott tevékenységi formákat tartalmazzák.

A TANULÓ IRÁNT TÁMASZTOTT NEVELÉSI KÖVETELMÉNYEK (az esztétikai nevelés terén)

A KÖVETELMÉNYEK MEGVALÓSÍTÁSA ÉRDEKÉBEN JAVASOLT SZABADIDŐS TEVÉKENYSÉGEK (kult. foglalkozás, Bábkészítés, díszletek a játékhöz (színek, tárgyak összhanga).

— Tudjon gyönyörködni a természet szépségeiben, vállalja megóvásukat. Válgják fogékonyra a művészi élmények befogadására, azonosulni tudjon a műalkotásban kifejezett valósággal.

Élménybeszámoló a nyári utazásokról (esetleg otthonról hozott színes diaképek vetítése).

Népi megfigyelések gyűjtése az időjárással kapcsolatban.

Fényképek, képeslapok albuma rendezése.

Tájraképek, tájképek készítése.

Rajzpályázat: A táj az irodalomban (pl. Téli tölgy, Királyerdő stb.).

Fotóalbum készítése (a fotószakkör képeiből).

Élménybeszámoló esetleges külföldi utazásról (internacionalista nevelés!).

Képzletbeli utazás hazánk szép tájain. (A Magyarország, Eger, Dunakanyar, Szeged, Sárospatak c. könyvek alapján stb.)

Országtúrák, táborozások szervezése.

Kirakatkészítő séta a városban, s az ott látottak megbeszélése, értékelése. (Melyik kirakat tetszett legjobban és miért? Milyen az izléses kirakat? stb.)

Tanulószobák, hálóterem dekorálása, izléses díszítése.

Havonta nagytakarítás.

A kollégium környezeti megfigyelése városnéző sétán (az új építkezések megtekintése, a modern vonalú középületek és a környezet összhangjának megfigyelése, az új lakótelep, szobrok, közterek, parkok esztétikuma).

A kollégium udvarának, kertjének gondozása, virágok, bokrok ültetése. (Minden csoport vállalja el a kollégium egy-egy területének rendszeres tisztását.)

Szekrényrendezés. (A polcok célszerű és izléses kialakítása.)

Ismerkedés a Lakáskultúra c. folyóirattal. (A szép és modern otthon.)

Faliújság, központi dekoráció készítése a fontosabb évfordulókra, megemlékezésekre, kassirozás, montázs készítése stb.

Virágtartó készítése makraméból.

Virágkaró faragással, festéssel.

Falkép készítése (gyékényből, filcből).

Népi motívumokkal díszített terítők hímzése.

Falítányérok kézi festése a szobák és tanulóterem díszítéséhez.

Tapéta és poszter megtekintése a papírboltban (vélemények, javaslatok összegyűjtése, izléses, kisméretű poszter kiválasztása dekoráláshoz).

Plakátkészítés (pl. takarékosági világnap, egészségügyi hónap, ünnepi könyvhét alkalmából).

Milyen a jó plakát? (Értékelés, véleménykifejezés, tartalom és forma egysége stb.)

Etikai beszélgetés: „Öltözködés és divat” címmel.

„Házi divatbemutató” rendezése a csoportban.

„Illik, nem illik” vetélkedő szervezése.

Füzetek, könyvek izléses befedése.

Szituációs játék „Hogyan viselkedjünk?” címmel.

Csoportos utazás a városi buszjáraton. (A tanulók viselkedésének megfigyelése: átadja-e helyét az idősebbeknek, hogyan ül, nem to-lakszik-e? Utána közös értékelés, megbeszélés.)

Ismeretterjesztő előadás: „A szép magyar beszéd” címmel.

— Válgják a tanuló igényévé a tiszta, rendezes, esztétikus környezet. Vegyen részt megteremtésében és megóvásában. Személyes tárgyait izlésesen válassza ki. Törekedjen a kulturált megjelenésre, a harmonikus mozgásra.

— Sajátítsa el a közösségben az emberi érintkezést, a beszéd kultúráját. Magatartása legyen esztétikus.

- Magnófelvétel készítése a tanulók beszélgetéséről, visszajátszáskor elemzés, értékelés, hibák kiemelése stb.
Lemezhallgatás (Szép magyar versek).
Játsszunk a szóval (játékos vetélkedő Vargha Balázs könyve alapján.)
Terítési verseny.
A kulturált étkezés bemutatása (egyik közös étkezés alkalmával).
Névnap, születésnap megünneplése a csoportban (a meghittség, a hangulat szépségének feltárása).
Meghívók, üdvözlőkártyák, kisebb ajándékok készítése pl. nőnapra, Mikulás-estre, karácsonyra. Az izléses csomagolás gyakoroltatása.
- Ismerkedjék irodalmi és művészeti alkotásokkal. Tudatosan fejlessze azokat az ismereteit és képességeit, amelyek szükségesek a műalkotások befogadásához, helyes értékeléséhez. Fejlessze ízlését.
- Színjátszó csoport létrehozása.
Mesék, irodalmi részeket dramatizálása, eljátszása.
Bábkészítés, díszletek a játékhoz (színek, tárgyak összhangja).
Bábelóadás.
„A szabadságharc kilenc nagy csatája” c. könyv képeinek elemzése. (Miért szép?)
Képek, rajzok gyűjtése a tantervi anyaghoz (pl. ókori művészet, reneszánsz stb.).
Zenehallgatás (Bartók és Kodály műveiből, népdalok, népballadák, ismertebb operarészletek stb.).
Népművészeti képek gyűjtése (kasírozása, tájegységenként albumba rendezése).
A népművészeti Matyó-ház megtekintése. (Milyen dísz tárgyak, kézimunkák tetszettek a legjobban, melyiket szeretnéd te is elkészíteni? — Motiváció!)
- Ismerkedés az Én Múzeumom, valamint a Múzsák c. folyóirattal.
Lemezhallgatás vagy magnóhallgatás (a tanuló által hozott lemezről vagy szalagról).
Közös tv-nézés, mozilátogatás (a látott mű megbeszélése, értékelése).
A Hét műtárgya c. adás megtekintése.
Ismert művekből jelenetek megformálása (pl. János vitéz, Toldi, Egri csillagok, Emberi sors stb.).
Az irodalom és a film kapcsolata (Hogyan készül a forgatókönyv? Írjunk forgatókönyvrészletet!).
Középkori ruhák készítése (öltöztetőbabára a Korok ruhái c. könyv alapján).
Diaképek vetítése az építészeti stílusokról (görög, román, gótikus stb.).
Makettek készítése keménypapírból (pl. középkori épületek, városrészek stb.).
Lemezhallgatás: Mozart: Kis éji zene.
Képelemzések: Az utolsó vacsora, Michelangelo: Mózes, Éjjeli őrárat stb. Miért szép? (Esetleg zenei aláfestés a képekhez.)
- Adottságainak megfelelően végezzen művészi jellegű tevékenységet, fejlessze a végzéséhez szükséges képességeit.
- Matyó-terítők (vagy más népművészeti), kézi festésű tányérok készítése (minták, színek hitelességére ügyeljünk!).
Őszi falevelek gyűjtése (levélnyomat készítése).
Meghívók, dekorációk, üdvözlőlapok készítése (fotósakkörösök, fotomontázs, a többiek rajzzal, festéssel, linómetszettel stb.).
Faliképek készítése (gyékényből, filcből, egyszerű szövessel, goblein-készítés stb.).
Bábok készítése fakanál segítségével.
„Öltöztetett üveg” készítése.
Hangszerbemutató (azok részéről, akik külön zenét tanulnak — kürt, hegedű, zongora, furulya, citera bemutatása).
Ruhadíszek, övek, csatok készítése.
Agyagmunkák (gyurmázás).
Gyurmafilmek megtekintése a tv-ben.

Ajándékok készítése a kisebbeknek flakomból, műanyag pohárból, színes kartonból. Fenyődíszek készítése (színes papírból, fóliából).
A fenyőfa ízléses díszítése.
Díszes öv, szalvétatartó ruhacsípeszből. Poháralátét készítése filcből.
Díszgyertya öntése, formázása, színezése.
Egy vár makettjének elkészítése (arányok!).
Húsvéti ajándékok készítése a kisebbeknek (nyuszikosár, tojásfestés stb.).
Anyák napi ajándékok (fényképtartó, album, szemüvegtok stb.).
Népdaléneklési verseny a csoportban.
Versírópályázat a költészet napja alkalmából.
Gyermekrajzpályázat meghirdetése.
Farsangi népszokások gyűjtése, jelmezek készítése a jelmezbálla (öltözet, maszkok, álarcok stb.).
Megjegyzés: A felsorolt tárgyak, eszközök elkészítésének leírása megtalálható a „Csináld magad” és a „Jó játék a...” sorozat könyveiben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Makarenko, A. Sz. Művei 5. kötet (kulturális munka)
Nagy Sándor: Neveléelmélet
Nevelőmunka a napközi otthonokban
Nevelőmunka a nevelőotthonokban
Kairov: Pedagógia
Esztéikai olvasókönyv
Pedagógiai lexikon
Rendtartás az ált. isk. diákotthonok számára
Tanterv és Utasítás
Nevelési terv az ált. isk. számára

DR. SIKÓ ÁGNES
Pécs

Környezetvédelemre nevelés lehetőségei a 6. osztályos földrajz anyagában

A geoszférákhoz kapcsolódó globális problémák áttekintése után (I. Módszertani Közlemények 1988. 2. szám) a 6. osztályos regionális földrajz anyagában rejlő és ahhoz kapcsolódó környezetvédelemre nevelés lehetőségeit tekintjük át.

I. AFRIKA

1. *Megismerése, felfedezése* összekapcsolódik a gyarmatosítással meginduló és maig tartó rablógazdálkodással. A táj és a benne élők egyaránt áldozataul estek a gyarmati kizsákmányolásnak, a neokolonialista gazdaságpolitikának. A kormányok egy része napjainkban is kiárúsítja az országokat a rövid távú előnyök érdekében. A kül-